

Адміністративна відповідальність у цифрову епоху: напрями законодавчого оновлення

Цифрова трансформація суспільних відносин зумовлює необхідність комплексного перегляду інституту адміністративної відповідальності з метою адаптації правових механізмів до реалій цифрової епохи, що характеризується широким використанням інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту та електронних платформ у публічному управлінні. Закон України "Про електронні довірчі послуги" від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII створив правову основу для цифровізації публічних відносин, включаючи сферу адміністративної відповідальності [1]. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1353-р, визначає цифровізацію правосуддя та правоохоронної діяльності як один з пріоритетних напрямів державної політики [2].

Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X не містить достатнього правового регулювання для ефективного функціонування системи адміністративної відповідальності в умовах цифровізації [3]. Законодавство потребує оновлення з урахуванням можливостей використання електронних доказів, автоматизованої фіксації правопорушень, дистанційного розгляду справ та електронного накладення адміністративних стягнень.

Дослідженням проблематики адміністративної відповідальності в умовах цифровізації займаються сучасні українські науковці. Коломоець Т.О. аналізує виклики цифрової трансформації для адміністративного права та обґрунтовує необхідність адаптації процедур притягнення до адміністративної відповідальності [4, с. 45]. Пасічник С.М. досліджує правові аспекти використання технологій штучного інтелекту у сфері публічного управління [5, с. 112]. Желтобрюх І.Л. розробляє концептуальні підходи до використання електронних доказів у адміністративному процесі [6, с. 234].

Ключовим напрямом законодавчого оновлення є врегулювання використання автоматизованих систем фіксації адміністративних правопорушень. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху" від 17 жовтня 2019 року № 1231-IX запровадив автоматичну фіксацію порушень правил дорожнього руху [7]. Станом на 2024 рік в Україні функціонує понад дві тисячі камер автоматичної фіксації, що дозволило суттєво підвищити ефективність контролю за дотриманням правил дорожнього руху. Проте правове регулювання використання таких систем потребує вдосконалення з урахуванням європейських стандартів захисту персональних даних та права на справедливий суд.

Важливим аспектом цифровізації адміністративної відповідальності є використання електронних доказів у провадженнях про адміністративні правопорушення. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV у редакції від 3 жовтня 2017 року встановлює загальні

правила використання електронних доказів у адміністративному процесі [8]. Проте КУпАП не містить спеціальних норм щодо допустимості, перевірки та оцінки електронних доказів у справах про адміністративні правопорушення. Електронні докази включають відеозаписи з камер спостереження, дані геолокації, електронні повідомлення, цифрові фотографії, записи з реєстраторів.

Науковець Берназюк Я.О. наголошує на необхідності законодавчого визначення поняття електронного доказу у КУпАП та встановлення чітких критеріїв їх допустимості [9, с. 178]. Зокрема, законодавство має передбачати вимоги до автентичності електронних доказів, порядку їх отримання, зберігання та подання до органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення.

Цифровізація процедур притягнення до адміністративної відповідальності передбачає впровадження електронного адміністративного провадження. Закон України "Про адміністративну процедуру" від 16 листопада 2022 року № 2782-IX встановлює правові засади електронної адміністративної процедури [10]. Електронне адміністративне провадження у справах про адміністративні правопорушення має включати можливість електронної подачі пояснень та заперечень, участі у розгляді справи в режимі відеоконференції, отримання електронних копій постанов про накладення адміністративних стягнень.

Перспективним напрямом є створення єдиної електронної системи обліку адміністративних правопорушень та накладених адміністративних стягнень. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення" від 11 травня 2016 року № 295 демонструє можливість створення електронних реєстрів у сфері юридичної відповідальності [11]. Єдина електронна система обліку адміністративних правопорушень дозволить забезпечити прозорість, оперативність обміну інформацією між уповноваженими органами та запобігти повторним правопорушенням.

Важливим аспектом законодавчого оновлення є врегулювання адміністративної відповідальності за правопорушення у кіберпросторі. Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII встановлює організаційні та правові засади забезпечення кібербезпеки, однак не містить спеціальних складів адміністративних правопорушень у кіберпросторі [12]. КУпАП потребує доповнення новими складами правопорушень, пов'язаних з несанкціонованим доступом до інформаційних систем, поширенням шкідливого програмного забезпечення, кібербулінгом, порушенням правил захисту персональних даних в електронних системах.

Науковець Задорожна С.М. обґрунтовує необхідність створення спеціального розділу у новому Кодексі про адміністративні проступки, присвяченого правопорушенням у сфері цифрових технологій [13, с. 156]. Такий розділ має включати відповідальність за порушення правил використання електронних ідентифікаторів, незаконне використання електронних довірчих послуг, порушення режиму роботи критичної інформаційної інфраструктури.

Цифровізація адміністративної відповідальності актуалізує питання захисту персональних даних відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" від 1 червня 2010 року № 2297-VI у редакції від 20 вересня 2023 року [14]. Автоматизовані системи фіксації правопорушень,

електронні реєстри, використання технологій розпізнавання облич потребують дотримання принципів мінімізації даних, цільового використання, обмеження строків зберігання персональної інформації. Законодавство має передбачати чіткі правові гарантії захисту персональних даних осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності.

Перспективним напрямом є використання технологій штучного інтелекту для прогнозування адміністративних правопорушень та оцінки ризиків. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р, визначає публічне управління як один з пріоритетних напрямів впровадження технологій штучного інтелекту [15]. Проте використання штучного інтелекту у сфері адміністративної відповідальності потребує законодавчого врегулювання питань відповідальності за помилки автоматизованих систем, права на оскарження рішень, прийнятих за участю штучного інтелекту, забезпечення прозорості алгоритмів прийняття рішень.

Дослідник Касинюк Л.А. аналізує можливості використання технології блокчейн для забезпечення незмінності записів про адміністративні правопорушення та накладені стягнення [16, с. 134]. Впровадження блокчейн-технологій може підвищити довіру до системи адміністративної відповідальності, запобігти фальсифікаціям та забезпечити прозорість діяльності уповноважених органів.

Важливим напрямом законодавчого оновлення є впровадження електронної сплати адміністративних штрафів. Закон України "Про платіжні послуги" від 30 червня 2021 року № 1591-IX створює правову основу для здійснення електронних платежів [17]. Електронна сплата штрафів через мобільні додатки, електронні кабінети, платіжні термінали підвищує зручність виконання адміністративних стягнень та знижує адміністративні витрати.

Цифровізація адміністративної відповідальності вимагає забезпечення доступності електронних сервісів для всіх категорій громадян, включаючи осіб з обмеженими можливостями, людей похилого віку, мешканців віддалених населених пунктів. Закон України "Про доступність для осіб з інвалідністю до об'єктів інфраструктури" від 1 червня 2023 року № 3136-IX встановлює вимоги до доступності електронних ресурсів [18]. Законодавство має передбачати альтернативні способи взаємодії з уповноваженими органами для осіб, які не мають можливості використовувати електронні сервіси.

Отже, адміністративна відповідальність у цифрову епоху потребує комплексного законодавчого оновлення з урахуванням можливостей та викликів, що створюються цифровими технологіями. Ключовими напрямками модернізації є врегулювання використання автоматизованих систем фіксації правопорушень, впровадження електронних доказів, створення єдиної електронної системи обліку правопорушень, встановлення адміністративної відповідальності за правопорушення у кіберпросторі, використання технологій штучного інтелекту та блокчейн, запровадження електронного адміністративного провадження та електронної сплати штрафів. Розробка нового Кодексу про адміністративні проступки має врахувати цифрову трансформацію суспільних відносин та створити правові механізми, що відповідають вимогам цифрової епохи при збереженні фундаментальних правових гарантій.

Список використаних джерел

1. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 400.
2. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р. Офіційний вісник України. 2020. № 90. Ст. 2909.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Коломоець Т. О. Цифрові виклики для адміністративного права України. Право України. 2023. № 5. С. 42-59.
5. Пасічник С. М. Штучний інтелект у публічному управлінні: правові аспекти. Адміністративне право і процес. 2024. № 1. С. 110-118.
6. Желтобрюх І. Л. Електронні докази в адміністративному процесі. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 368 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносін у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху : Закон України від 17 жовтня 2019 р. № 1231-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 4. Ст. 25.
8. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (у редакції від 3 жовтня 2017 р.). Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-37. Ст. 446.
9. Берназюк Я. О. Електронні докази у КУпАП: проблеми правового регулювання. Право і суспільство. 2024. № 2. С. 175-182.
10. Про адміністративну процедуру : Закон України від 16 листопада 2022 р. № 2782-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 12. Ст. 68.
11. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2016 р. № 295. Офіційний вісник України. 2016. № 40. Ст. 1455.
12. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2163-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 403.
13. Задорожна С. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері цифрових технологій. Інформація і право. 2024. № 1. С. 153-161.
14. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (у редакції від 20 вересня 2023 р.). Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
15. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Офіційний вісник України. 2020. № 100. Ст. 3229.
16. Касинюк Л. А. Блокчейн-технології у сфері адміністративної відповідальності. Підприємництво, господарство і право. 2024. № 3. С. 132-139.
17. Про платіжні послуги : Закон України від 30 червня 2021 р. № 1591-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 43. Ст. 341.
18. Про доступність для осіб з інвалідністю до об'єктів інфраструктури : Закон України від 1 червня 2023 р. № 3136-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 28. Ст. 189.